

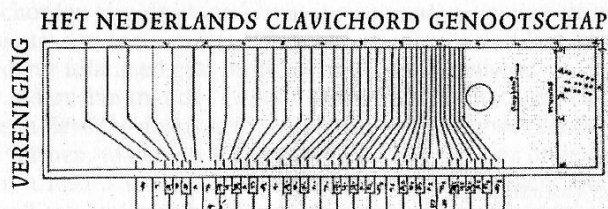
Opmerk'lijke Clavichordklanken

uitzonderlijke variaties in clavichordbouw en -bespeling

Openbaar Symposium

25 jaar

Nederlands Clavichord Genootschap

VOORWOORD

Op 19 september 2012 bestaat het Nederlands Clavichord Genootschap (NCG) 25 jaar. Het is daarmee de oudste organisatie op dit gebied, in navolging zijn er in andere landen vergelijkbare verenigingen gekomen. Om deze verjaardag ook voor een breder publiek te vieren, organiseert het NCG van vrijdag 28 t/m zondag 30 september een openbaar symposium in het historisch hart van Leiden. Het programma omvat clavichordconcerten, voordrachten en een tentoonstelling met presentaties van allerlei typen clavichorden. De spelers, sprekers en clavichordbouwers komen uit binnen- en buitenland. Er verschijnt een feestbundel 'Opmerk'lijke Clavichordklanken – bloemlezing van bladmuziek', samengesteld door Kees Rosenhart, een van de oprichters van het NCG. Van het Engelstalige NCG-tijdschrift 'Clavichord International' met een verspreidingsgebied van Amerika, Europa en Japan zal een speciaal themanummer uitkomen. Dit symposium wordt georganiseerd in samenwerking met Menno van Delft (Conservatorium van Amsterdam, Hochschule für Musik und Theater in Hamburg).

Het symposiumthema is als volgt samen te vatten.

Clavichorden zijn de enige klavierinstrumenten, waarop de vinger na het aanslaan van toets en snaar de toon een vibrato mee kan geven. Hun geschiedenis is lang en gaat terug tot in de Middeleeuwen.

Heel anders dan met de "gewone piano" nú, liet het historische clavichord (een lievelingsinstrument van Bach!) verbazingwekkende variaties zien in vormen, maten en speelmogelijkheden. Het was onder meer het gangbare thuisinstrument van organisten en componisten. Sinds de 20^e eeuw heeft een herboren belangstelling voor het clavichord tot hernieuwde ontwikkelingen in bouw en bespeling geleid.

Waarom maakte men zulke uiteenlopende clavichorden? Wat voor muziek speelde men daar vroeger op en hoe klonk dat? Welke plek had het (pedaal)clavichord tot in de 19e eeuw bij de mensen, vergeleken met orgel, clavecimbel en tenslotte piano? En wat kunnen de diverse clavichorden ons, mensen van nú, bieden als huiskamerinstrument? Al deze aspecten komen in het programma aan bod.

Kortom, voor kenners, liefhebbers en nieuwkomers, voor jong en oud, is er een verrassende keur aan opmerkelijke hoogtepunten: om te ervaren met ogen, oren, vingers en voeten ...

PROGRAMMAOVERZICHT

Vrijdag 28 september

13.30 – 17.00 *Praeludium*: Workshop Pedaalclavichord op diverse typen van instrumenten door Pieter van Dijk en Erik van Bruggen p. 25, 26, 28

17.30 – 20.00 Pauze avondmaaltijd

20.00 – 20.15 Welkomstwoord

20.15 – 22.15 Openingsconcert door het duo *Der prallende Doppelschlag*, Menno van Delft & Siebe Henstra spelen muziek voor twee klavierinstrumenten op 17e- en 18e-eeuwse typen van clavichorden p. 6–9

22.15 – 23.00 Viering 25 jaar Nederlands Clavichord Genootschap met glaasje en hapje. Presentatie van *Opmerk'lijke Clavichordklanken*, een feestbundel van bladmuziek onder redactie van Kees Rosenhart p. 23

Zaterdag 29 september

10.00 – 10.45 *Amazing variations in North-European clavichord building*, voordracht van Eva Helenius p. 10

10.45 – 11.15 Pauze

11.15 – 12.30 Presentatie van tentoongestelde clavichorden (deel 1), coördinator Koen Vermeij p. 11–15

12.30 – 14.00 Lunchpauze

14.00 – 14.45 *Extended techniques in clavichord playing*, voordracht van Luk Vaes met een vertolking van Sonate 3 van Friedrich Wilhelm Rust (1792) p. 16

14.45 – 15.30 *Exceptional clavichord building outside Europe*, voordracht van Gregory Crowell p. 17

15.30 – 16.00 Pauze

16.00 – 17.30 Presentatie van clavichorden (deel 2), coördinator Koen Vermeij p. 11–15

17.30 – 20.15 Pauze avondmaaltijd

20.15 – 22.15 Clavichordconcert met Christian Brembeck op een Cembal d'Amour, en vervolgens Jan Raas met eigentijdse clavichordcomposities en improvisaties p. 18–21

Zondag 30 september

09.30 – 10.45 *In het voetspoor van Rembrandt*, een stadswandeling

10.45 – 11.00 Pauze

11.00 – 11.45 *The funky clavinet: an electric clavichord!*, presentatie van Huw Rees p. 22

11.45 – 12.30 Muziek zoals van de Feestbundel kan worden uitgetoond op de clavichorden van de tentoonstelling p. 23

12.30 – 14.15 Lunchpauze

14.15 – 15.15 Slotconcert door Pieter van Dijk op pedaalclavichord met muziek van Buxtehude, Boehm en Bach p. 24–25

15.15 – 16.00 *Fuga*: Afscheid met koffie en thee

16.15 – 21.00 *Postludium*: Workshop 'Orgelpedaalspel van Sweelinck tot Bach' door Leo van Doeselaar op het Van Hagerbeer orgel (1643) in de hoofdkerk van Leiden, de Pieterskerk. De organisatie hiervan ligt bij de Stichting Orgelstad Leiden. p. 27–28

Locaties

Clavichordconcerten: Lokhorstkerk, Pieterskerkstraat 1, 2311 SV Leiden
De andere clavichordactiviteiten: Ars Aemula Naturae, Pieterskerkgracht 9a, 2311 SZ Leiden

Workshop Orgelpedaalspel: Pieterskerk ingang Noordzijde, Pieterskerkhof 1a, 2311 SP Leiden

LIJST VAN CLAVICHORDBOUWERS EN HUN INSTRUMENTEN

Ton Amir - Klinkhamer Harpsichords & Fortepianos (Amsterdam, NL)

- [1] Clavichord naar dat van Johann Heinrich Silbermann, Straatsburg, ca. 1775. Bouwjaar 2012. Omvang FF - f3, niet gebonden. Afmetingen 133 x 49 x 14 cm, op poten.

Gregor Bergmann (Leer, D)

- [2] Clavichord naar dat van Christian Gottlob Hubert, Ansbach 1789. Bouwjaar 2012. Omvang FF - g3, dubbel gebonden (d en a vrij). Afmetingen 150 x 45 x 14 cm, op onderstel.

Stefan Claessens (Moerzeke, B)

- [3] Clavichord naar dat van Johann Heinrich Silbermann, Straatsburg 1775. Bouwjaar 2011. Omvang BB - g3, niet gebonden. Notenhout, afmetingen 140 x 49 x 17 cm, op onderstel. Eigendom van Luk Vaes.

Andreas Hermert (Berlin-Friedenau, D)

- [4] Clavichord naar een anoniem Duits voorbeeld, eind zeventiende eeuw (Leipzig nr. 10). Omvang C.D.E - c3 (kort octaaf met gebroken boventoetsen), dubbel gebonden (d en a vrij). Afmetingen 110 x 32 x 9 cm.
- [5] Hexagonaal clavichord naar een anoniem Zuid-Duits voorbeeld, eind zeventiende eeuw, in Neurenberg (MIR 1047). Bouwjaar 2007. Omvang C - c3, drievoudig gebonden. Afmetingen 130 x 41 x 14 cm. Eigendom van Menno van Delft.

Hohner (Trossingen, D)

- [6] Clavinet, een electromechanisch klavierinstrument gebaseerd op het aanslagmechaniek van een clavichord. Omvang FF - e3, enkelkorig en niet gebonden. Afmetingen 125 x 38 x 15 cm. Het werd gebouwd door de firma Hohner in Trossingen (West-Duitsland), en was vanaf 1964 een kleine twintig jaar in productie. Eigendom van Marcel Groot - Electric Piano Service.

Geert Karman (Estoril, PT)

- [7] Clavichord naar anonieme 17e-eeuwse voorbeelden. Gebouwd in Amsterdam, 1988. Omvang C/E - c3, drievoudig gebonden. Afmetingen 113 x 32 x 11 cm. Eigendom van Siebe Henstra.
- [8] Clavichord naar dat van Christian Gottfried Friederici, Gera 1765 (Leipzig nr. 30). Gebouwd in Amsterdam, 1989. Omvang FF - f3, niet gebonden. Afmetingen 175 x 51 x 17 cm, op onderstel. Eigendom van Menno van Delft.
- [9] Tweelingexemplaar van [8], in eigendom van Pieter-Jan Belder.

Martin Kather (Hamburg, D)

- [10] Clavichord naar dat van Christian Gottlob Hubert, Ansbach 1787 (Leipzig nr. 22). Omvang BB - f3, gebonden. Afmetingen 138 x 39 x 12 cm, op onderstel.
- [11] Clavichord naar dat van Joseph Gottfried Horn, Dresden 1788 (Hamburg - Beurmann Collectie). Omvang FF - f3, niet gebonden. Afmetingen 172 x 46 x 17 cm, op onderstel.

Eckehart Merzdorf (Remchingen, D)

- [12] Cembal d'Amour naar het ontwerp van Gottfried Silbermann (Freiberg, 1721). Bouwjaar 2003. Omvang FF - f₃, niet gebonden. Afmetingen 235 x 75 x 25 cm, op onderstel. Eigendom van Christian Brembeck.

Susanne Merzdorf (Remchingen, D)

- [13] Clavichord naar een instrument van Johann Heinrich Silbermann, Straatsburg. Bouwjaar 2012. Omvang FF - f₃, niet gebonden. Afmetingen 142 x 50 x 14 cm, op onderstel.

Sander Ruys (Dongjum, NL)

- [14] Clavichord naar dat van Adam Gottfried Oehme, Freiberg ca. 1760. Bouwjaar 2010. Omvang manuaal C - d₃, dubbel gebonden (d en a vrij); omvang aangehangen pedaalklavier C - c₁ (naar Gerstenberg, 1760). Notenhout, afmetingen 160 x 45 x 15 cm met pedaalklavier van 125 x 47 cm. Het instrument staat in Silbermann-stemming. Eigendom van Pieter van Dijk.
- [15] Clavichord naar dat van Christian Gottlob Hubert, Ansbach 1772. Bouwjaar 2012. Omvang FF - g₃, dubbel gebonden (d en a vrij). Kersenhout, afmetingen 165 x 50 x 15 cm, op onderstel.
- [16] Clavichord naar dat van Johann Heinrich Silbermann, Straatsburg 1775. Bouwjaar 2011. Omvang FF - f₃, niet gebonden. Notenhout, afmetingen 133 x 49 x 14 cm, op onderstel.

Pierre Verbeek (Daverdisse, B)

- [17] Clavichord gereconstrueerd naar de intarsia-afbeelding in het Palazzo Ducale, Urbino ca. 1479. Bouwjaar 2011. Omvang F - f₃, drietot viervoudig gebonden, in Pythagoreïsche stemming. Afmetingen 100,5 x 21,6 x 8,2 cm.

- [18] Clavichord naar een anoniem Zweeds instrument, midden 18^e eeuw. Omvang C - c₃ zonder C# en D# (kort octaaf met gebroken boven-toetsen), gebonden. In Werckmeister IV stemming. Afmetingen 114,0 x 34,0 x 12,0 cm.

Koen Vermetij (Aerdenhout, NL)

- [19] Clavichord gebaseerd op dat van Johann Adolph Hass, Hamburg 1763. Bouwjaar 1978, revisie 2011. Omvang FF - f₃, niet gebonden. De bas-snaren van FF – Bes hebben een extra resonantiesnaar op viervoetlengte. Afmetingen 174 x 48 x 17 cm, op onderstel.
- [20] Clavichord gebaseerd op instrumenten van Christian Gottlob Hubert uit 1784 en 1787. Bouwjaar 2011. Omvang FF - f₃, diatonisch vrij vanaf fo. Afmetingen 150 x 42 x 15 cm, op onderstel.

Dick Verwolf (Leiden, NL)

- [21] Tweemanualig pedaalclavichord van het 17e-eeuws type. Bouwjaar 2002. Het bovenmanuaal-instrument is naar een anoniem clavichord, tweede helft 17e eeuw (Leipzig nr. 16). De omvang ervan is CDEFGA - c₃ (kort octaaf), besnaring dubbelkorig 2 x 8', diatonisch vrij. Het ondermanuaal (bouwjaar 2012) is naar hetzelfde voorbeeld, maar met een omvang C - c₃. Afmetingen 118/120 x 35 x 10 cm. Het pedaalinstrument is een reconstructie, omvang CDE - d₁ (verkort octaaf), besnaring dubbelkorig 2 x 16', niet gebonden. Afmetingen 180 x 35 x 15 cm met pedaalklavier van 120 x 40 cm. Het pedaalklavier is naar dat van een orgel van Arp Schnitger, Groningen 1697. Het instrument staat in middentoonstemming. Eigendom van Erik van Bruggen.
- [22] Eenmanualig pedaalclavichord naar het tweemanualige van Johann David Gerstenberg, Geringswalde 1760 (Leipzig nr. 23). Bouwjaar 1991. Het manuaal heeft een omvang van C - e₃, besnaring dubbelkorig 2 x 8', niet gebonden. Afmetingen 150 x 42 x 12 cm. Het pedaalinstrument heeft een omvang van C - c₁, besnaring vierkorig 2 x 16' en 2 x 8', niet gebonden. Afmetingen 225 x 48 x 20 cm met pedaalklavier van 125 x 47 cm. Het geheel staat in Werckmeister III-stemming.

Zaterdag 29 september 10.00: wegens ziekte van Eva Helenius gaf Pierre Verbeek een voordracht *Reconstruction of the Urbino clavichord*

Zaterdag 29 september 20.15: wegens ziekte van Christian Brembeck werd het Cembal d'Amour bespeeld door Miklós Spányi